

PROSVJETA SVETOG VASILIJAHERCEGOVA I UDOTVORCA*

O problemu savremenog prosvjetećenstva mnogo toga je rečeno i napisano. Stoga nema potrebe ponavljati već izrečene stavove i ocjene. Načesto je namjera da u vidu kratkog izlagavanja ukazemo na osnovne *aspekte pravoslavne prosvjete*, onako kako je ona objavljena u ličnosti i djelovanju Svetog Vasilijaha, Mitropolita Zahumsko-hercegovačkog i udotvorca Tvrđića i Ostroćića. O Svetom ocu Vasiliju i naročito o njegovom prosvjetnom djelu želimo ovdje da govoremo ne gledajući samo historijski, nego prvenstveno historijsko-eshatološki – *pamjetem*, koje je, bar za pravoslavnu tradiciju, jedino potpuno cjelovito. I samo ovdje u vidu upravo ono što nam objavljuju Sveti Oci kada govore da uvijek nije samo ono što je bilo, što sada jeste, nego još nešto i ono što će biti.

Gorva konstatacija ne treba da nas iznenadi, jer u Crkvi se oduvijek na sve i na svakoga gleda tako cjelovito i sveobuhvatno, iz perspektive dolazećeg Carstva, to jeste *eshatološki*. Potvrdu za ovo nalazimo, prije svega, u bogoslužju Crkve, naročito Svetoj Euharistiji (Liturgiji) koja je samo jedno srce i najdublji izraz crkvenog naučavanja, a time i naučavanja prosvjetavanja i učenja u Crkvi. Ono što nalazimo u bogoslužju kao osnovni sadržaj jesu božanske tajne i svete riječi, bogotvorne akcije i događaji, kako bi to rekao Sveti Ilija Antihijski.

Govoreći ovdje o jednom od Svetih Otaca Crkve, želimo da iznesemo govoreno o Svetima, kakvo se u Crkvi jedino prihvaćalo, *a to je da kad pisci i tija govore o Svetima upravo ih vide onako kako će se oni pojaviti u budućem Carstvu Božijem, smjete tajni to carstvo u konkretnu historijsku realnost*.¹ (Istu dimenziju objavljuje i pravoslavna *ikona*, no to nije tema našeg izlagavanja). Govoremo o jednoj svetosti, a, pri tom nemamo mnogo historijskih podataka o njoj. Kako je to moguće?

Da bismo odgovorili na ovo pitanje navešemo samo osnovnu razliku između identiteta koji daje Crkva i onog koji nam pruža historija i biologija. Historijski identitet, sam po sebi, okrenut je zemaljskom iivotu i nije dovođen za vječnost. Gledano kroz prizmu i Hristos je u historiji samo običan stradalnik ili moralan uvijek (tako Gai i vidi i doživljava većina zapadnih hrišćana), sa već ili manje uspjeha u svojoj i skupitećskoj misiji. Međutim, *crkveni naučavanje*, koji sve posmatra kroz Vaskršene i vječno Carstvo Hristovo, vidi u Hristu ne samo stradalnika, nego Onoga koji uvijek i iživ svijet realno spasava od stradanja, bola i napokon smrti Svojim Vaskršem. Tako i svi članovi Crkve, ili kako bismo to rekli *zajednica svih Svetih*, posmatrani kroz ovaj eshatološki događaj, kroz *tajnu Hrista*, postaju prisutni i svagda iživ među nama i sa nama, u blagodatnoj komunikaciji i odnosu.

Ovaj liturgijsko-eshatološki karakter Crkve daje uvijek iidentitet koji ne prenebjegava historijske iivenice, ali one sasvim drugačije izgledaju iz te perspektive budućnosti. On nam pomaže da razumijemo suštinu Crkve.

1. Pomenuti aspekt crkvenog iivota bi trebalo uzeti u obzir svaki put kada želimo da razmotrimo djelatnost crkvene ličnosti, pa to iini mo i sad kada je riječ

* Tekst objavljen u *Vidostovu* br. 6/1995, 47-57.

¹ Episkop Ilija, I između moralizma i nacionalizma, u kwizi *Sejave na budućnost*, Počrevac 1995, str. 173.

o tome kako je `ivio, u~io sebe i druge na{ Sveti Otac Vasilije Hercegova~ki. Na{ pogled pak mo`e biti upravljen u tom pravcu samo ako je na{ e bi}e ukorijenjeno u vje~noj Zajednici Carstva Hristovoga. Projekcija tog Carstva ovdje na zemlji hie et nunc jeste Sveta Liturgija kao nebozemni doga|aj, bogo~ovje~anski akt u kome je Hristos – Po~etak i Svr{etak. *Jer je od Wega i kroz Wega i radi Wega sve* (Rim. 11, 36). Ukoliko nemamo taj na~in posmatrawa, mi ne mo`emo u Svetom Vasiliju vidjeti ni{ta drugo do jednu istorijsku li~nost iz 17. vijeka, zna~ajnog nacionalnog radnika (iscrpquju}i se pri tom raspravama o tome da li je ili ne ~uvao i o~uvao Pravoslavce) i sli~no, tj. ne mo`emo ga prepoznati kao proslavljenog svete~a Carstva nebeskog.²

Ovih nekoliko napomena u tijesnoj je vezi sa onim {to}emo re}i o prosvjeti Svetog Vasilija Hercegova~kog. Prije nego {to} krenemo da~e, podsjeti}emo da se u posqedwih nekoliko vijekova od strane novovjekovnog i modernog prosvjetite~stva name}e jedan *model* obrazovawa koji ne uzima u obzir ono {to} smo upravo gore nazvali *liturgijsko-eshatolo{kim}* aspektom obrazovawa. Samim tim, taj model obrazovawa ~ovjeka ne mo`e da pojmi *biblijski* aspekt obrazovawa i vaspitawa, koji ~ovjeka vidi i do`ivqava kao slobodnu, nepredvidjivu li~nost, sa razmjerama koje se ne mogu racionalno obuhvatiti, niti normama konvencionalnog pona{awa regulisati. To su mojsijske, jovovske, pavlovske i jovanovske dimenzije ~ovjeka na koje, s pravom, pretenduje pravoslavna antropologija, a koje su nesmjestive u klishe prosvjetite~stva i savremenih pedago{kih sistema.³

2. Ro|en u neznatnom selu Mrkovi}i, na sjevernoj strani Popovog poqqa, od oca Petra Jovanovi}a i majke Anastasije 1610. godine, dje~ak Stojan vjerovatno nije slutio kakav mu istorijsko-eshatolo{ki put predstoji.

Poku{a}emo da na osnovu Predawa i wegovog `itija odgovorimo {ta je to tako bitno uticalo na mladog Stojana da se opredjeli za jedan tako ~udesan i svet na~in `ivota. Nave{ }emo ovdje dva presudna elementa, i ako smo svjesni da to ni su svi:

- a) ^e`wa za Bogom – @ivotom u najdubqem smislu, i
- b) Strah Bo`iji kao osnov i po~etak wegovog vaspitawa.

O prvom elementu ovom pri likom nemamo namjeru mnogo govoriti izla`u}i ga i tuma~e}i, zato {to} smatramo da niko ne porie na{ osnovni qudski vapaj za `ivotom. Podsjeti}emo samo na to da je za Hri{ }anstvo u Svetoj Evhariستيji i spuwwewe svih egzistencijalnih ~e`wi i poriva ~ovjeka. Ono o ~emu ovdje `elimo

---

² I zaista, na{ pravoslavni narod posjeduje upravo ovaj drugi na~in *pam}ewa*, pomo}u kojeg vidi u Vasiliju Ostro{kom jednog ~udesnog i ~udotvornog svete~a, jednu li~nost kroz koju struje energije blagodati Nebeskoga Carstva, i na osnovu takve vjere, koja je jedan li~nostni odnos, Svetac ~ini ~udesa, odnosno Bog preko wega prisustvuje, djeluje i ~udotvori. Prema hri{ }anskom shvatawu, ~ovjek je *svet*, prije svega, zato {to} je kao li~nost slobodno sjediwen sa Hristom i to najprije u Svetoj Liturgiji, koja je projekcija slobodne zajednice qubavi koja daje taj vje~ni identitet. Sveti Grigorije Bogoslov to na lakonski na~in saop{tava: "απροσλυπτο αθεραπευτο", drugi m rije~ima "spaseno je samo ono {to} je spojeno sa Hristom". U svom Bogo~ovje~anskom organizmu – Crkvi Gospod je tako odwegovao i darovao svijetu mnoge Svete, me|u koji ma i bogonosnog Oca na{eg Vasilija.

³ U posqedwih nekoliko godi na svjedoci smo brojnih izjava, ~lanaka, studija po mnogim ~asopisima i novinama o na~inima predavawa vjeronauke (dosta je toga pisano i u *Pravoslavqu*, listu Srpske Patrijar{ije), i s tugom primje}ujemo odsustvo – gotovo kod svih pisaca – liturgijskog utemeqewa ili evharistijskog aspekta vjeronauke. Nesumnjivo da to rje~ito govori o podvo|ewu Pravoslavqa pod mjerila nekih drugih sistema. Sve su to male mjere za qudsku veli~inu, или друк~ije re~eno, vrednovawe i kone Bo`ije u ~ovjeku sasvim suprotno onome kako je to Bog zamislio.

progovoriti jeste strah Bo`iji (ili ta~nije, strah od Boga) kao metod vaspitawa. Pod pijetisti~kim, ali i mnogim drugim uticajima, koji su na`alost ve} du`e vremena prisutni u na{oj "stvarnosti", ustalilo se jedno povr{no tuma~ewe kojim se pori~e strah Bo`iji bilo kao metod, bilo kao element prosvje}ivawa i pedagogije. Zaboravqa se i biblijsko utemeqewe straha kao "po~etka mudrosti". Ovo je samo jedan od dokaza kolika je opasnost udaqavawa od izvornog, biblijskog metoda i mentaliteta, ~ak u Pravoslavqu. *Strah Bo`iji je po~etak mudrosti*, rije~i su premudrog Solomona (Pri~e Solom. 1, 7), koje potvr}uje iskustvo i `ivot Crkve kroz vijekove.⁴ Taj metod je dio pravoslavnog, sabornog, duhovnog i istorijskog nasqea, u kome se su{tinska pa`wa posve}uje mladoj *li~nosti* ~ovjeka, {to zna~i su{tinskim konstituantima weni: srcu, savjesti i svijesti, a kroz neizbjeno uva`avawe i po{tovawe *slobode* li~nosti, u jednom *qubavnom* odnosu.

Nesumwivo da su u takvom obrazovawu mladog Stojana `ivo u~e}e uzeli i imali roditelji Petar i Ana, wegov iguman zavalski Serafim i Pe}ki Patrijarh Pajsije, i svi drugi koji su ga daqe kroz `ivot vaspitavali. To je bio metod asketsko-liturgijski, kroz dinamizirano uzrastawe mladog bi}a u podvizima vjere, qubavi, straha i zapovijesti Bo`ijih, razvijawa i raskrivawa bogodanih talenata koji svakom bi}u stoje na raspolagawu od po~etka do kraja `ivota. Ovaj metod pak brani se od wegovog ciqqa i kraja, a taj eshatolo{ki ciq i puno}a izra`avani su u rije~ima jedne molitve na Kr{tewu u kojoj se ka`e: "Da postanemo ~eda Carstva, a ne vi{e ~eda tijela". Upravo ovoj vjeri mladi Stojan, a potom i monah Vasilije, nau~en je od svojih pobo`nih roditelja.

Pogledajmo ukratko wegov `ivotni put. Prvu {kolu je u~io u manastiru Zavali, a potom u Tvrdo{u, sjedi{tu Trebivske eparhije. Tu je i zamona{en, dobio i ime Vasilije. Nakon izvjesnog vremena provedenog u Tvrdo{u, Vasilije odlazi na Cetiwe, kod cetiwskog Mitropolita Mardarija. Ovaj je nagiwao unijatskoj propagandi i zato je ga mladi Vasilije ubrzo napustiti. Vrativ{i se u Tvrdo{, Vasilije je se suo~iti sa mnogim spletkama i opasno{u od potur~ewaka, te bje`i u Rusiju, gdje je proveo neko vrijeme. Iz Rusije se vratio sa mnogim crkvenim darovima i dragocjenostima, ali i novcem koji je podijelio hercegova~koj sirotinji. Putuju}i prema Svetoj Gori, svratio je u Pe} kod Patrijarha Pajsija Jawevca po blagoslov, iznjev{i mu te{ko stawe hercegova~kih Srba. Na Svetoj Gori proveo je godinu dana, najvi{e u Hilandaru. Po povratku u Pe}, bio je na Preobra`ewe 1638. hirotonisan od Patrijarha Pajsija za Epi skopa Trebivskog, sa sjedi{tem u Tvrdo{u. Trebalo bi napomenuti da je Patrijarh Pajsije jo{ od prvog susreta prepoznao Vasilija kao jaku duhovnu li~nost, i `ele}i da ga iskoristi na

---

⁴ O `ivotu Svetog Vasilija Tvrdo{kog i Ostro{kog i Mitropolita Zahumsko-hercegova~kog vidjeti: Arhim. Justin Popovi}, *@itije Svetog Vasilija Ostro{kog*, u *@itija Svetih*, 29. april; *Sveti Vasilije Ostro{ki ~udotvorac*, Spomenica povodom 300-godi{vice wegova predstavqewa, Beograd 1971, osobito Dr Du{an Ka{i}, *Sveti Vasilije Ostro{ki i wegovo doba*, str. 13: Sveti Vasilije Ostro{ki utkao se u `ivot na{eg naroda prije svega kao svetiteq i ~udotvorac. Wegov zna~aj je prema tome na prvom mjestu *harizmatiki* i sa tog aspekta treba prvenstveno prou~avati wegovo prisustvo u duhovnom `ivotu srpskog naroda u toku proteklih triju vekova. Wegov pak zemaqski `ivot i rad, i kao *podvi`nika* i kao *arhijereja* jedne od najva`nijih oblasti u Pe}koj patrijar{iji XVI vijeka, treba posmatrati u sklopu op{tih prilika i stawa Patrijar{ije onoga vremena. Samo tako mo}i je da se shvati i pravilno ocijeni wegova li~na sudbina, trpqewe i rad na dobru Crkve i porobqenog naroda, kao i wegov zna~aj u duhovnom `ivotu na{eg naroda kroz vijekove.

dobro Crkve, savjetovao ga je da se { to br`e vrati iz Svete Gore. I z Pe}i se vratio u Tvrdo{, no ubrzo je bio postavljen od strane tada{ weg srpskog Patrijarha Gavri la Raji }a za I sto~no-hercegova~kog Mi trol i ta, nakon ubi stva dotada{ weg Mi trol i ta Pajsi ja Trebje{ ani na od strane Turaka.

Na ovom mjestu vrijedno bi bilo ista}i one momente wegog rada koje nam ponajvi{e govore o wemu kao pravoslavnom liturgijskom pedagogu, pravom blagodatnom pastiru, istinskom cekararu du{a i tijela svoje pastve, misionaru, gradi tequ i pomiritequ. Sa revno{ }u apostola on je misinario i obilazio povjerenu mu pastvu, u~e}i je kako se ~uva vjera i brani sloboda, pokazuju}i svoji m` i vi m primjerom kakvo je obrazovawe i prosvjeta u Pravosl avqu⁵.

Sa wegovi m dol askom u Trebi wsku eparhi ju zapo~ela je u duhu sabornog predawa Pravoslavqa obnova i *obnovqewe* vjere u srpskom narodu Hercegovine, kako su to prije wega ~inili Sveti Sava⁶ i ostali bogomudri Oci u Crkvi Naroda Bo`ijeg kroz vijekove. U Svetom Vasi li ju ovaj narod je vidi o i do danas vidi svoj *krst*, ali i svoju *pobjedu*, { to zna~i - *vaskrsewe*, i li~no i svenarodno.⁷ Da je arhi pastirski rad Svetog Vasi li ja bio uisti nu krstonosan, uvjeravamo se kroz osvrt na i storijske doga|aje u wegovoj eparhiji Humsko-hercegova~koj za vremena kada on stupa na wen tron.

Po~etak 17. vjeka ozna~en je intenzivnom borbom agenata Rimske Kurije za pridobijawe pravoslavnih za uniju, naro~ito u ovim pograni~nim oblastima. Sveti Vasi lije, i ako mlad, sa ovim problemom koji i danas potresa i hri{ }anski svijet, nosio se krajwe trezveno i pravoslavno, zbog ~ega je nazvan *braniteqem* Pravoslavqa. Takvim nepokolebqivim stavom Svetiteq je sticao mno{ tvo neprijateqa i zavdqivaca i na Zapadu i na I stoku, na `alost i me|u svoji ma, kako to obi~no biva.<sup>8</sup> Na tako "stra{ nom mjestu" i u takvom vremenu tako prav i uspravan opstajao je ne samo svoji m mo}i ma, nego prije svega nadahwi van bl agoda}u Svete Troji ce, slu`e}i Woj krajwe smireno, mol itvom i postom, duboko si guran da i za egzi stenci jal ne borbe koju sa svoji m vjerni m narodom vodi protiv neprijateqa stoji pobjeda kojom je Hristos pobjedio svijet. To je jo{ jedan paradoks u Pravosl avqu, a time i pravoslavnom vaspitawu (pedagogiji, obrazovawu), koje tra`i - kroz i skrenost *karakt era* - potpunu predanost svojoj vjeri, `rt vu za Boga i bli` weg brata svoga. Nije dovoqno samo verbalno pristajawe i saglasnost, nego podvi g vjere i `ivota.

---

⁵ Vidi wegov Tropar u kojem su sadr`ani kqu~ni momenti vezani za na{ u temu prosvjete: "*Od mladost i svega sebe predao si Gospodu, podvizavaju}i se u molitvama, postu i podvizima, O~e bogonosni! Obraz si bio vrline svojemu stadu, stoga Bog, vidi}i tvoju dobru namjeru, postavi te za Pastira Crkve Svoje i dobroga Arhijereja, i po prestavqewu tvome sa~uva sveto tijelo tvoje netruleno. Sveti tequ Vasi li ja Hercegova~ki, ~udotvor~e Tvrdo{ ki i Ostro{ ki! I maju}i smjelost pred Gospodom, mol i da se spasu du{e na{ e!*" (podvla~ewa na{ a).

⁶ O obnovqewu predawa, vjere, teologije i `ivota vidi *Besedu Svetog Save o pravoj veri*, u Ep. Atanasi je, *Svet i Sava i Kosovski zavet*, Beograd 1992. i *Vaseqenski Sabori i saborno predawe Crkve*, u Na putevi ma Otaca I, 1991, str. 9-63.

⁷ Kada smo na{ u hercegova~ku djecu pi tali kako ona vidi Svetog Vasi li ja mnoga su odgovorila: "... za mene je Sveti Vasi lije drugi Hristos", tj. do`ivqen od djece kao i kona Hristova.

⁸ Vrlo zanimqi vo razmatrawe dana{ wi h i storijskih doga|aja u svijetu zbi vawa iz prethodnih vijekova daje Vasi lije Guti } u ~lanku *Od Bizmarka i Gledst ona do Klint ona*, Vi doslov, Uskr{ wi broj 1995, 50-83.

Ne{ to kasnije, Sveti Vasilije, `eqanjo{ ve}ih podviga Hrista radi, pre}i u Ostro{ ku i sposnicu 1655. i osnovati manastir koji }e odigrati vi{ estrukulogu u pravoslavnom srpskom narodu do dana dana{ wega.⁹

3. @ivo predawe Crkve prenosi se kroz vijekove, sa pokocewa na pokocewe kao savez Boga i Wegovog naroda koji je otkriven i do`i vqen kao li~no-qubavni odnos i zme|u Boga Oca i Wegovog Sina Hrista. Na temecu takvih odnosa me|u Licima Svesvete Trojice i onda i nas u Crkvi, koja je ikona i prilika Svete Trojice u istoriji¹⁰, svaki ~ovjek je pozvan na blagodatno *usinovqewe* (Gal. 4, 4), koje je u Pravoslavcu, kao hristolofki dogajaj, uvi je plod, posqedi ca djelatnosti Svetoga Duha u Crkvi. To je isto tako, u nastavku, i trijadolofka, ali i hristolofka, i onda pnevatolofka¹¹ di menzi ja pravoslavne pedagogije u ambijentu Crkve.

Odnos Otac-Sin je `iv, di nami~an, jednom rije~ju to je li~nostan odnos koji podrazumijeva jedinstvo u kojem se niko ne gubi. Ovo i ovakvo `ivqewe svakako izvire iz hri{ }anske vjere u *Oca, Sina i Svetoga Duha*, Trojicu Jednosu{ tnu i Nerazdjecivu.

Na antropolofkom planu, u procesu u~ewa pobo`nosti i ~istoti, sin, dakle, ima strah od oca. U tom strahu koji je ustvari strahopo{ tovawe (koje, hvala Bogu, i prema Svetom Vasiliju i dan-danas postoji u Hercegovini i Zemqama Svetog Save), sav sloboda i qubav, zapo~i wao je svoj `ivot i dje~ak Stojan iz Mrkovi}a. A zatim je, otrgnuv{ i se u pravi ~as iz toplog maj~inskog krila, sa strahom i qubavcu po{ ao u manastir Zavalu da bi tako, jo{ kao dje~ak, u{ ao u jedan novi `ivot u zajednicu sa monasima i |acima. Jer, ne zaboravimo da je ona prva zajednica, porodi~na, ipak bila jedna *prirodna*, data, biolofka zajednica, svejedno { to su ~lanovi te porodice te` ili duhovnom jedinstvu, i Sveti Vasilije je to dobro znao. Zbog toga je `elio da stupi u jednu *novu* zajednicu koja bi bila izraz wegove potpune slobode.¹² To je mona{ka crkvena zajednica slobodno qube}ih li~nosti, gdje svi pitaju jednoga, jednoga slu{aju i vole. Taj *jedan* je – u mona{koj zajednici – otac i guman, kao duhovnik, vaspita~ i nastavnik, a u eparhijskoj zajednici to je Epi skop.

Vaspitawe je bilo kroz vijekove slu{awe nastave o~eve i weno podvi`ni~ko sprovo|ewe u `ivot. U prvim vijekovima bio je to Epi skop koji je oko sebe okupqao lokalnu Crkvu i svojom u~iteqskom djelatno{ }u raskri vao vjernima

---

⁹ Manastir Ostrog je, po blagoslovu Sve~evom, nastavi o da sleduje to Predawe Istine, po kojem su nespojivi istina i la`, qubav i mr`wa, pravoslavqe i komunizam. Otuda je dana{ wa borba ostro{kih podvi`nika protiv vidiqi vih i nevidqi vih ostataka petdecenijskog komunizma u Crnoj Gori vri jedna svake pohvale.

¹⁰ Crkva nije prosto istorijska tvorevina, niti puka instucija, nego najprije slika i odbqesak Bo`ijeg Troji~nog na~ina postojawa. Takvom ju je sam Bog zamislio i takva ona treba da bude. Zbog toga sve slu`be, ustanove i sve { to postoji u Crkvi treba da odra`ava Wegov na~in postojawa i vjerni Bo`iji odnos prema svijetu.

¹¹ I z ovoga vidi mo jedan va`an vid pnevatologije u kojoj se Sveti Duh predstavqa i do`ivqava kao darovalac blagodati, Utje{iteq koji prati i potpoma`e podvi`nike Hri{ }ane. Drugi vid pnevatologije do`ivqava Svetog Duha u Crkvi kao prethodnika svakog na{eg djela, kao { to je to o~igledno u Jevan|equ: Duh Sveti prethodi ro|ewu Hristovom, ime "Hristos" zna~i "pomazan" – od Oca Duhom Svetim; zatim Hristos biva vaskrsnut Duhom Svetim od strane Boga Oca. Ovo je o~evino najvi{e u Eklisijologiji, koja i ako je zasnovana na hristolofkom dogajaju, ipak je Duh Sveti konstitutivni u~esnik u bi }u Crkve.

¹² O novoj zajednici u Crkvi, evharijskoj, novo-i postasnoj, a ne biolofkoj, vidi: J. Zizulas, *Od maske do li~nosti*, Bogoslovqe 1-2, 1985.

egzistencijalni značaj hrišćanskih dogmata i istina. To da je neko nekome otac, uistinu, i Sveti Duh. Nije zato i udo to po-etak nauke prosvjetitečeve – sveti tečeve uvijek po-iwe kao epikleza, prizivavem Svetoga Duha (molitva pred sami po-etak Svete Liturgije, *Care Nebeski*, koja je istovremeno i prva svakodnevna molitva Hrišćana u domu).

Vidjemo da je upravo ovaj metod u ono svoje smutno i po mnogo čemu tragično vrijeme sprovodi o hercegovački Svetiteč. Mjesto i vrijeme prosvjetitečkog rada Svetog Vasilija bilo je bogosluženje, iz koga je i u kome je on prosvjetivao svoj narod. Osnovna potka tog bogosluženja jeste vaspitavanje srca i savjesti, i ovjekoveličnosti i postepeno duhovno uzrastavanje. Ono je uvijek po-iwalo i danas po-iwuje riječi: *Blagosloveno Carstvo Oca i Sina i Svetoga Duha*. A završavaju se pjesmom: *Vidjesmo Svjetlost Istinitu, primismo Duha Nebeskoga...* Upravo su ova dva mjesta, po-etni i završni na Svetoj Liturgiji, krunski dokaz da je ona slika i prilika Carstva nebeskog. To mjesto ili taj metod u-ewawa i poučavawa nije bio monolog ili dijalog između onoga koji u-i i onih koji se u-e, nego prije svega zajednički i in i eshatološki događaj, događaj koji ima nezamjerive posljedice za i vot svijeta, u kome su ljudi obdareni privilegijom da budu svetici tvorevine, i to znači oni koji svijet prinose Bogu radi izbavljenja od propadljivosti, tj. smrti.

Svijet je u samim svojim osnovama izdijeljen, i sve u wemu te i individualizmu.¹³ Teološki mi jezi kom govore i, i ndi vi dua podrazumijeva i zdvajawe i ni kako ne može da se uklopi u sabornost, ne i da prihvati bilo kakvo zajedništvo u kome ona nije sama sebi dovoljna. Saborna pak puno i a i ovjekovog bogo i vje i nog i v i ewawa, kako pravi i no i sti i e Mi trol i t Amf i lohi je, nastaje i ostvaruje se kroz i ovjekovo zajedništvo sa Bogom, sa drugim i ovjekom i sa svijetom. "To zajedništvo, Troj i ni si nergizam, koji se pokazuje i otkriva kao i storijsko-eschatološki na i n postojawa svijeta i i ovjeka, izvedeno je nezreci vom i ubav i qu Svete Trojice, kao wene "slike i prilike".¹⁴

4) Etimologija srpske riječi "prosvjeta", od crkvenoslovenske prosvjet i enije, (gdje "СВѢТЪ" zna i svjetlost, te otuda prosvjet i vati, prosvjeta) zna i prosvjet i ewe, ali kroz osve i ewe Duhom Svetim, kao t vorcem, nosiocem i razdavaocem svetost i i svijetlost i. Zato i to su osve i eni i prosvet i eni Duhom Svetim, svet i teqi su i prosvet i teqi.¹⁵

Prosvjetitečko djelo Svetog Vasilija, kako rekosmo na po-etku, izrawa iz wegove i ewe za Bogom, a sada dobija svoju puno i u u wegovom sinovskom slu i ewu pred Prestolom Bo i jim – ispred svog vjernog Naroda, na mjestu Hristovom, kao i kona Wegova. Tu je izvor i uzrok wegove duhovne snage kojom se može objasniti wegov rad na svi m po i ma crkveno-narodnog i i vota.

Prosvjeta bez ovih bogo i vje i anskih dimenzija, bez iscjeljenja i ovjeka od strasti, bez osve i ewawa Svetim Duhom, bez usavr i avawa i urastawa i ovjeka Bogo i ovjekom – i zmi i c i ena je kroz humanisti i ko i dolopoklonstvo koje je htjelo da

¹³ Otuda i i c i q zapadnih socijalnih, politi i kih, pa i pedago i kih sistema vodi uti i tari sti i kom kolekti vizmu i empir i zmu, gdje je i ndi vi dua, na prvi pogled, vrhovna vrijednost, dok je u su i ti ni ona podre i ena kolekti vu ("mol i hu dru i tva"), i rtva na ra i un dru i tva, a ra i un mase.

¹⁴ *Osnovi pravoslavnog vaspitawa*, Vrwa i ka Bawa 1993.

¹⁵ O. Justin Popovi i, *Svet osav i e kao filozofija i i vota*, Man.] elije 1993, 113.

stvari "novog ~ovjeka".¹⁶ Projekat novog ~ovjeka nije ostvaren, ali je stvoren }orsokak i bezizlaz iz koga savremena kultura i civilizacija, prvenstveno evropska, tra` i izlaz. Smatramo da smo du` ni da pomognemo istu, ali ne povr{ ni m kri ti zerstvom kakvog je kod nas sve vi { e i vi { e, nego razumi jevawem i saosje}awem, sau~estvovawem u krstu zapadne Evrope.¹⁷ Osje}a se duboko potresan vapaj u ri je~i ma savremenog wema~kog filozofa Ernesta Jingera: *Mi danas ne mo`emo razumjeti i podvi`nike (mu~enike) svet it eqe koji su se bacali u arenu, ekst at i~no, izvan svega { t o je qudsko, iznad svakog nast upa bola i st raha. Mi smo zaboravili `i vot nu snagu vjere.*¹⁸ Zapadna Evropa, nakon progla{ewa "smrti Boga", zapada u haoti~nu situaciju. Na raznim mjestima ~uju se alarmantna upozorewa, koja svjedo~e o ozbi qnosti si tuacije. Po~elo se sa naturalisti ~kim ekolo{ kim problemom, da bi se zatim uvidjela duhovna ekolo{ ka pusto{ i na drugim poqima savremenog dru{ tva. *Ve} nekoliko deset qe}a u svjet skoj kwi`evnosti, muzici, slikarstvu, skulpt uri pojavuju se uporna tendencija ne uspona, ve} pada. Ne kret awa ka vi{ im dost ignu}ima qudskog duha i st varawa ve} ka wihovom razlagawu... Kao ukras dru{ t venih ust anova post avqaju se skulpt ure koje predst avqaju nakaznost .*¹⁹

Takva Evropa je od svog racionalizma stvorila racionalisti ~ku prosvjetu kao jedinu "pravu prosvjetu". Postoji jedno duboko i pronicqivo zapa`awe koje u evropskoj kulturi i civilizaciji pri mje}uje totalitarne tendencije. Evropa kao da ne podnosi drugo i druga~ije<sup>20</sup>, bilo da je to kultura, religija i sl. Prisutno je to bilo i u vrijeme Svetog Vasilija, koji je kao Mitropolit Hercegova~ki trebal o da se suo~ava sa te`wama rimskog pape, koji je sasvim nepravedno podru~ja nekada{ we Vizantije posmatrao kao terra missionis (misionarsko podru~je), kao da tu vijekovima nije postojala i funkcionalna `iva Crkva Bo`ija, organizovana i strukturirana po na~elima drevne Eklisijologije. Sveti Vasilije se suprotstavqao, izme|u ostalog, i tom totalitarnom *stavu* Zapada svojim odbrambenim, ~ovjekocubivim, ali odgovornim stavom, na osnovu koga }e dobiti titulu "brani teq Pravoslavqa".²¹

Dana{ wi svijet, u biblijskom smislu jedne stvarne, neiskupqene stvarnosti, vjeruje samo ~iwenicama, stvarima, svode}i tako sve na stvar²², a onda na ni { ta, na

¹⁶ I zvanrednu kritiku novovjekovnog prosvjetiteqstva nalazimo u pomenutom djelu Mitrop. Amfilohija.

¹⁷ Suvi { e je mnogo kod nas kri ti ~kog odnosa prema zapadnoj Evropi koje vodi u sampozadovoljno likovawe bez pokri}a. Malo je onih koji kri tikuju Evropu a da pri tom osje}aju wen *krst* (kakav je bio, reci mo o. Justin Popovi}, o. Georgije Florovski i dr.) i pri tome ne odma`u i joj poma`u.

¹⁸ Ernst Jinger, *Rat kao unut ra{ wi do`ivqaj*, Lu~a IX/2 (1992), 84.

¹⁹ Aleksandar Sol`ewicin, *Dana{ wa kriza kult ure*, Vi do slov br.3/94, str. 70.

²⁰ "^^iwenica da je ose}awe straha od drugog patolo{ ki svojstveno na{ em postojawu, uzrokuje da strah nije samo prema drugom, nego i prema *svemu druga~ijem*... Ve} sama po sebi razli~itost je pretwa". Jovan Zizulas, *Zajednica i druga~ijost*, Sveti gora, februar 1994, 23.

²¹ Ne}e biti pogre{ no ako, po ovom pitawu, Svetog Vasilija uporedimo sa Svetim Markom Efeskim, jer se wihovi stavovi po pitawu odnosa sa Rimokatoli~kom Crkvom u potpunosti podudaraju. A to zna~i: dijalog cubavi i istine, uz smirewe i svjedo~ewe, sve dok postoje nade za rje{ ewem problema. O Svetom Marku Evgeniju vi di: Jeromonah Iri nej Bul ovi}, *Teologija dijaloga po Sv. Marku Efeskom*, Teolo{ ki pogledi, 1975; Tako }e, E. Nikodim Mila{ , *Sv. Vasilije Ost ro{ ki - razja{ wewe jednog pit awa iz svet it eqevog `i vot a*, Dubrovnik 1913.

²² Vi di Sveti Maksim I spovednik: "Strasti koje (umom) vladaju, privezuju ga za materijalne stvari; i odvoji v{ i ga od Boga, pri moravaju ga da se bavi wi ma. A cubav Bo`ija, ovladav{ i (umom)

nebi}e. Dekartova maksima: "Mislim, dakle postojim" (izre~ena u osloncu na Avgustina i Boetija) dovela je do toga danas. *U na{im civilizacijama govorimo o qudim a~iweni~no, analiziraju}i ih do t an~ina, wi hove fizi~ke i duhovne mogu}nost i, na kraju ih ra{~lanimo i { t a smo uradili - ident ifikovali ~ovjeka kao jednu st var.*²³

Evropski ~ovjek danas te{ ko mo`e razumjeti ono { to nam nudi Sveto Pismo i @itija Svetih, jer je tu sadr`an druga~iji na~in `ivota. Sva bo`anska i qudska savr{enstva u Hristu i svi bogo~ovje~anski darovi su tu realni i konkretni: i istina, i qubav, dobrota, pravda, qepota - sve ovaplo}eno u li~nosti Hrista, a onda i Wegovih sveteqa, ~lanova Crkve. Svetiteqi iz @itija Svetih su nosioci onoga za ~ime `ude istinski bogotra`iteqi, poput Dostojevskog, Sol`ewicina i drugih.

U @itijama Svetih su opisani ne samo likovi Svetih, nego ona sadr`e - i to je od izuzetnog zna~aja - najraznovrsnije metode i puteve kojima su oni, svaki prema svome daru, slu`ili i hodili, bore}i se protiv strasti, zadobijaju}i spasewe i obo`ewe, postaju}i istinski obrazovani i prosvje}eni qudi, bogoqudi. Zaiista su bezbrojni primjeri i metodi sticawa spasewa kod Svetiteqa Bo`ijih, a sve to svjedo~i o neponovqivosti i jedinitosti svakog qudskog bi}a i li~nosti. Kao takvi, Svetiteqi se javqaju i kao uzor i kao najvi{ i vaspitni ideal svakom novom pokoewu.²⁴

Dana{wu krizu kulture i prosvjete, koju niko ne porie, nemogu}e je shvatiti bez sazawa o tome u kojoj mjeri je ona odstupila od *ist inske* kulture i prosvjete. Novovjekovna i savremena pedago{ka misao, naro~ito ona racionalisti~ki i naturalisti~ki usmjerena, zanemari la je duboko pedago{ko-antropolo{ko iskustvo Pravoslavne Crkve. Iz tog iskustva Crkve u~io je i na{ Sveti Otac Vasilije i zato se wegovo prosvjetno djelo ne mo`e odvojiti od wegovog *arhipast irskog* djela, jer je on ostvarena hristolika *li~nost*, cjelovita, li~nost spremna za op{tewe sa Bogom i svijetom, saborna *crkvena* li~nost.

5. Svete Jevan|elske vrline: vjera i qubav, post i molitva, krotost i smjernost, milosr|e i dobrota, nada i trpqewe, pravda i istina, vodile su Svetog Vasilija, nekada Svetog Savu da se ne zaustavi u manastiru, nego je ve} tad, kao arhimandrit, krenuo na jevan|eqsku slu`bu me|u narod kao wegov duhovni otac i pastir. I tako je on, kao Bogom postavqeni Episkop, svr{avao Svetu Liturgiju, propovijedao Jevan|eqe, hrabrio qude u vjeri i trpqewu, popravqao mnoge zapu{tene i oronule hramove, otvarao narodne {kole u Tvrdo{u i pri parohijskim crkvama. Blagodare}i tom `ivom dodiru sa `ivotvornim silama stalnoprisutnog *svet osavskog* predawa, a sebe stalno napajaju}i na izvoru "vode `ive", Sveti Vasilije je kao Mitropolit uspio da o~uva nacionalni, kulturni i prosvjetni *ident it et* svog pravoslavnog naroda.

Tursko ropstvo i {irewe latinske unije, probudilo je u samom Svetitequ osje}awe za dubqu opasnost od svih tih zbiwawa. Bila je to kod wega ona svijesto potrebi *podvi`ni~ke* borbe svakog Hristovog svjedoka od po~etka do kraja, bez ostatka, u svakom vremenu i prostoru. Bez te borbe, tog podvi}ga vjere protiv sila

---

dre{iga od okova, ube|uju}i ga da prezi re ne samo ~ulne stvari, nego i sami ovaj na{ privremeni `ivot" (*400 glava o qubavi*, Stotina druga, 3).

²³ Episkop I gwatije, *O ocu Just inu u Hristu i Crkvi*, Vi doslov, br.4/1994, 67.

²⁴ Upor. Mitrop. Amfilohije, nav. djelo, str. 60.

ovoga svijeta ne može se učestvovati u večeri za trpezom u Carstvu Nebeskom.²⁵ Velika je opasnost da to zaborave današnji Hrišćani.

Kosovska maksima: *Zemaqsko je za malena carst vo, a nebesko uvijek i do vijeka i Sve za Hrist a, Hrist a ni za šta*, koja je bila kod Svetog Vasilija i koja se oduvala kroz XVII vijek, trebala bi da bude, dakle, i naša životno načelo i program. Eshatološki duh Hrišćanstva, o čemu smo na početku govorili, bio je u tom periodu i zvor i storijske vitalnosti, optimizma, stvaralaštva. Sveti Vasilije je u toj pokosovskoj istoriji bio weništinski jevanđeoski prosvjetitelj.

Sva nada za izlazom iz sadašnje krize savremenog prosvjetiteljstva je upravo u tom liturgijsko-eshatološkom okretanju Bogovjeka i Svetiteljima Wegovim, ka Raspetom i Vaskrsnom Hristu Koji je Put, Istina i Život, ali samo u Crkvi Wegovoj u kojoj i jeste glavna pobjeda – nad *individualizmom*, glavnom i najvećom bolesti savremenog vijeka i na Istoku i na Zapadu. Doveden u opasnost duhovne i fizičke propasti, savremeni svijet je i u opasnosti da propusti svoju žansu koja se ogleda u prestrajavanju *na-ina post ojava* (τροποζ υπαρξεωζ), tj. u *pokajanju* koji je, kao "najveći i vijet qudskog poštewa", upravo onaj trajni podvig, neprestano *preumqewe*, radikalna promjena uma, srca i mentaliteta. O toj realnoj mogućnosti preobraćaja karaktera svjedoče hrišćanski podvižnici (kao na pr. Sveti Jovan Lestvičnik i Sveti Maksim I spovednik).

Kakvi su plodovi prosvjete Svetog Vasilija? Danas wegova Hercegovina (Zavala, Popovo Poqe, Tvrdoš, Ostrog i mnogi drugi) stoji postojano, ne bezgrešna, jer su ostaci petvijekovnog turskog i austrijskog ropstva i poluvijekovnog komunizma i daće prisutni u mnogim glavama, već sa svijetom i istinskoj pedagogiji i prosvjetivaju. [ta rade danas sjećbenici Svetog Vasilija – slava mu i milost! – koji su naučeni iznad svega Strahu Gospodnjem i Pravdi Božjoj? Vjerujemo da i du "krsnim putem slave i našeg Pravoslavlja".

6. Kao zaključak smatrali smo za vrijedno podsjetiti na taj svetovasilijeviski životni *stav i etos*, kao jedinstveni metod i način prosvjetivavanja u životu Hrišćana. Taj stav se ogleda, s jedne strane, u tome što je Sveti Vasilije bio *predstojatelj* u liturgijskom sabranju vjernih Hercegovaca, baš kao što je to bio u svoje vrijeme Sveti I gvatije Antihijski (II vijek)²⁶ i li Sveti Vasilije Veliki (IV

²⁵ Kao primjer za ovo navodi mo Svetog Maksima I spovjednika koji je, i ako u svome bogoslovju govoreći o jednom Carstvu koje dolazi i prevazilazi ovaj svijet, i pak veliki akcenat stavljao i na ličnu borbu svakog vijeka protiv strasti, protiv "prirodnog" načina postojanja.

²⁶ "Svi sledujte Episkopu, kao I sus Hristos Ocu, i sveštenstvu kao apostolima, a iakone poštuju kao Božju zapovijest. Neka ni ko bez Episkopa ne radi bilo šta što se odnosi na Crkvu. Ona Evharištija (Liturgija) neka se smatra sigurnom koja je pod Episkopom (tj. koju vrši Episkop), i li ako kome on dozvoli. Tamo gdje se pojavi Episkop, tamo neka bude mnoštvo naroda, kao što tamo gdje je I sus Hristos, tamo je i saborna (katoličanska) Crkva. Nije dozvoljeno bez Episkopa ni kršćavati, ni agape (večere ljubavi, Juda 12) služavati, nego ono što on odobri, to je i Bogu ugodno – da (vam) sve što činite bude sigurno i pouzdano... Dobro je znati Boga i Episkopa. Ko poštuje Episkopa, toga Bog poštuje; ko tajno od Episkopa nešto (u Crkvi) radi – služi i javolu" (Smi rwan. 8-9 u Sveti I gvatije Bogonosac, Poslanice, Beograd 1991). Ove potresne riječi uputio je Sveti Bogonosac ne samo vjernim Hrišćanima svoga vremena, nego crkvenim čudima svake epohe, pa i naše. I zabranjeni odlomak sadrži mnoge elemente drevne *eklesiologije* (bogoslovja Crkve i o Crkvi), počevši od preciziranih evharištijsko-episkopocentrične *strukture* Crkve (koja je, ako smijemo reći, jedna nepromjenjiva struktura Crkve zato što je *dogmatika*, dok sve ostale, pa i kanonske odluke sabora i otaca, stoje na slobodnom pastirskom i konomijskom raspolaganju Crkve, tj. oni koji

vijek) i, s druge strane, u mudrom predvo|ewu tog istog naroda kroz konkretne istorijske prilike svog vremena. Mo`da }e nekome izgledati ~udno to { to smo o Svetom Vasiliju govorili nagla{ avaju}i vi{ e ovaj prvi aspekt, bez nagla{ enog osvrta na istorijske podatke i svjedo~anstva o wegovom prosvjetnom radu,²⁷ ali smo to ~inili zbog toga { to vjerujemo da li~nosti i doga|aji izgledaju druga~ije, *pot punije* kad se posmatraju kroz tu perspektivu dolaze}eg Carstva Nebeskog.

Smatramo da bi se takvom liku, modelu i karakteru, zajedno sa ostalim sadr`ajima koje nudi na{ e Predawe, trebali da okrenu savremeni Hri{ }ani i da u wemu tra`e nadahnu}e za svoj hri{ }anski `ivot i pedago{ ki rad.²⁸

---

wome savjesno rukovode, tj. Episkopâ). Drugi element zna~ajan za na{ u temu bio bi episkopsko (arhijerejsko) *svjedo~ewe* vjere i `ivota, kao i *odgovornost i*. Primjer da bi svi Episkopi trebali da budu takvi dao je, recimo, Sveti Vasilije Veliki (imewak na{ ega Mitropolitâ). Kada je carski eparh Modest, zaprepa{ }en Vasilijevim odbijawem da se pot~ini carevoj "vjeri", rekao da mu do tada ni ko nije tako odgovorio, Vasilije je rekao: "Vaqda zato { to se jo{ nisi sreo sa Episkopom" (Sveti Vasilije Veliki, *Beseda* 43, 50).

²⁷ Smatramo da je o istorijsko-politi~kim okolnostima, vremenu i stawu na{ eg naroda u doba Svetog Vasilija dovoqno toga napisano. Upravo ti i takvi radovi i mali su za ciq da osvijetle ovaj prvi aspekt sveti teqeve li~nosti.

²⁸ Zahvaqujem se, na kraju, Milanu Vasiqevi }u na lektorskom poslu oko ovog ~lanka.